

De loop van de rivier

Publius
Cornelius
Tacitus

Rijn en Waal

Tacitus, een Romeinse schrijver uit het jaar 100 n.Chr., beschrijft de Rijn en de Waal als twee grote rivieren die het gebied van de Bataven doorsnijden. De Rijn stroomde door Germanië en hield zijn naam, terwijl het zuidelijke deel van de rivier, rustiger en breder, de naam Waal kreeg. Dit beeld komt overeen met de huidige verdeling van de rivieren, maar in de prehistorie en de Romeinse tijd zag het rivierenlandschap er heel anders uit.

Rivierlandschap in de lage landen na de laatste ijstijd

Na de ijstijden

Het landschap van Gelderland was honderdduizenden jaren geleden sterk variabel, soms dicht bij de zee, soms ver landinwaarts. Na de laatste ijstijd vormde het rivierenlandschap rond Tiel zich. De Rijn stroomde door een gebied met hoogten in het oosten en leidde naar veengebieden in het westen. Tussen deze gebieden lag een bosrijk land waar de rivier zich met snelheid een weg baande. In de loop der tijd ontstonden oeverwallen door overstromingen en sedimentatie, die als natuurlijke grenzen van de rivier fungeerden.

Nederzettingen

Tot ongeveer 500 v.Chr. was Nederland dunbevolkt. De vroege bewoners hadden een complexe relatie met water: het was zowel levensnoodzakelijk als gevaarlijk door overstromingen. Ze vestigden zich daarom op de hogere oeverwallen. Deze mensen leefden als jagers en verzamelaars, maar vanaf 4300 v.Chr. begonnen ze ook landbouw te bedrijven. In de omgeving van Tiel, bij het huidige Medel, ontstond al vroeg een agrarische nederzetting.

Veranderend landschap

Met de agrarische revolutie begonnen mensen het landschap aan te passen. Ze kapten bomen om land te winnen en bedwongen de rivieren om hun leefgebied veiliger en bruikbaar te maken. De Romeinen, die het gebied in de eerste eeuwen na Christus beheersten, gebruikten de rivieren als grens en verstevigden deze met dammen en kanalen. Tiel ontstond door de invloed van de Waal en de Linge. Rond 1200 waren de rivieren omsloten door een dijkkring, waarbij het waterbeheer onder menselijke controle stond.

Het wetland Passewaaij, aan de rivier terug gegeven cultuurland

Het klooster van Sint-Walburg

Een familie klooster in Tiel

In 889 had graaf Gerulf bezit in Tiel en zijn zoon graaf Waltger ging er wonen. Waltger wilde Tiel de woonplaats van zijn familie maken en liet een burcht en klooster bouwen. Dit klooster, gewijd aan Sint-Walburg, werd een belangrijk centrum voor de familie en hun religieuze rituelen.

Sint Walburg en het klooster

Het klooster werd opgericht op een paar honderd meter van het havengebied van Tiel, met een Romaanse kerk in de vorm van een kruis. Het klooster was gewijd aan Sint-Walburgis, een Engelse heilige die in 779 overleed. Relieken van haar werden naar Tiel gebracht, omdat men geloofde in de magische kracht van relieken.

De ondergang van Waltgers familie

Hoewel het klooster en de kerk werden gebouwd, mislukten de plannen van Waltger. Hij overleed in 936 en zijn zoon Radboud werd gedood in een opstand tegen de Duitse koning. De familiebezittingen, inclusief de burcht en het klooster, werden door koning Otto in beslag genomen. In 950 werd het klooster geschonken aan de bisschop van Utrecht.

Graaf Waltger van Teisterbant
(fantasieafbeelding uit de 17e eeuw)

Van klooster naar kapittel

Rond 1050 werd het klooster omgevormd tot een kapittel, met kanunniken in plaats van monniken. Deze priesters woonde niet samen, maar werkten wel samen bij kerkelijke plechtigheden. Het kapittel van Sint-Walburg had veel invloed en was verantwoordelijk voor de benoeming van pastoors in de regio. Het kapittel bleef tot 1315 in Tiel, waarna het naar Arnhem verhuisde.

Tiel als bedevaartsoord

Door de aanwezigheid van relieken van Sint-Walburg werd Tiel een bedevaartsoord. Gelovigen kwamen naar Tiel voor genezing van ziektes, en er ontstonden vele verhalen over wonderbaarlijke genezingen. Zo genas een man uit Wiesbaden in Duitsland, die altijd over zijn hele lijf trilde, toen hij op een ochtend bad bij het altaar van de kerk. Deze wonderen trokken veel bezoekers aan, wat gunstig was voor de stad en haar economie.

De Sint-Walburgkerk
op een kaart uit 1645

Culturele waarde van het klooster

Het klooster van Sint-Walburg had ook een belangrijke culturele functie. Het bezat een bibliotheek en monniken schreven veel boeken. Ook werd er onderwijs gegeven, vooral Latijn, aan jongens die priester wilden worden. De Latijnse School in Tiel, die in 1088 bestond, wordt gezien als de voorganger van het Tielse gymnasium.

De heilige Walburgis

De vroegste tijd

Tijdens de bloeiperiode van Tiel in de tiende en elfde eeuw was er samenwerking tussen handelaren en andere steden zoals Keulen. In Tiel bestond een koopmansverbond, dat mogelijk 'Hanze' werd genoemd, vergelijkbaar met samenwerkingsverbanden in andere grotere steden. Tot 1215 hadden Tiel en Keulen een 'Hanshus' in Londen.

Het gotische huis in Tiel

De Duitse Hanze

De organisatie van de Hanzesteden ontstond in de late dertiende eeuw. Sinds wanneer Tiel hierbij betrokken was, is onbekend, maar waarschijnlijk pas in de veertiende eeuw (1359). Er waren 'principaalsteden', die stemrecht hadden, en 'bijsteden' zoals Tiel, die wel van handelsprivileges profiteerden maar niet stemgerechtigd waren. Tiel viel onder Nijmegen, dat in 1402 lid werd van de Hanze. In 1447 werd Tiel verplicht acht weerbare manschappen te leveren bij calamiteiten. Tiel nam in 1451, 1557 en 1559 deel aan vergaderingen. Na 1580 verloor de Hanze voor Nederlandse steden zijn betekenis, hoewel hij in Duitsland tot 1669 bleef bestaan.

Hanzegerechtigd

Vanwege het ontbreken van concrete bronnen over Tiels lidmaatschap, wordt Tiel vaak als

'Hanzegerechtigd' aangeduid, zoals blijkt uit archiefstukken uit de zestiende eeuw. Tielenaars handelden in goederen zoals wijn, zout, vijgen, tarwe en pek. In 1554 verklaarden enkele Tielse handelaren dat zij Hanzerechten hadden genoten bij bezoeken aan steden als Danzig en Lübeck. In 1598-1630 stelde het stadsbestuur een register op van scheepvarende burgers die recht hadden op de tol- en Hanzerechten. Deze kooplieden ontvingen een burgerbrief om hun rechten te bewijzen.

De nieuwe Hanze

De echte Hanze eindigde in de zeventiende eeuw, maar in 1872 ontving Tiel het eerste deel van de Hansische Geschichtsblätter. In de jaren dertig van de twintigste eeuw beëindigde Tiel zijn lidmaatschap vanwege bezuinigingen. In 1980 werd het Hanzeverbond opnieuw opgericht, en Tiel nam deel aan de jaarlijkse 'Hanse Tagung'. In 1986 werd een bronzen 'Hanzemonument'

geplaatst op het plein. Het lidmaatschap werd in 2002 beëindigd vanwege wederom kosten, maar in 2017 werd Tiel opnieuw toegelaten tot het Hanzeverbond om het rijke Hanzeverleden voor stadspromotie te benutten.

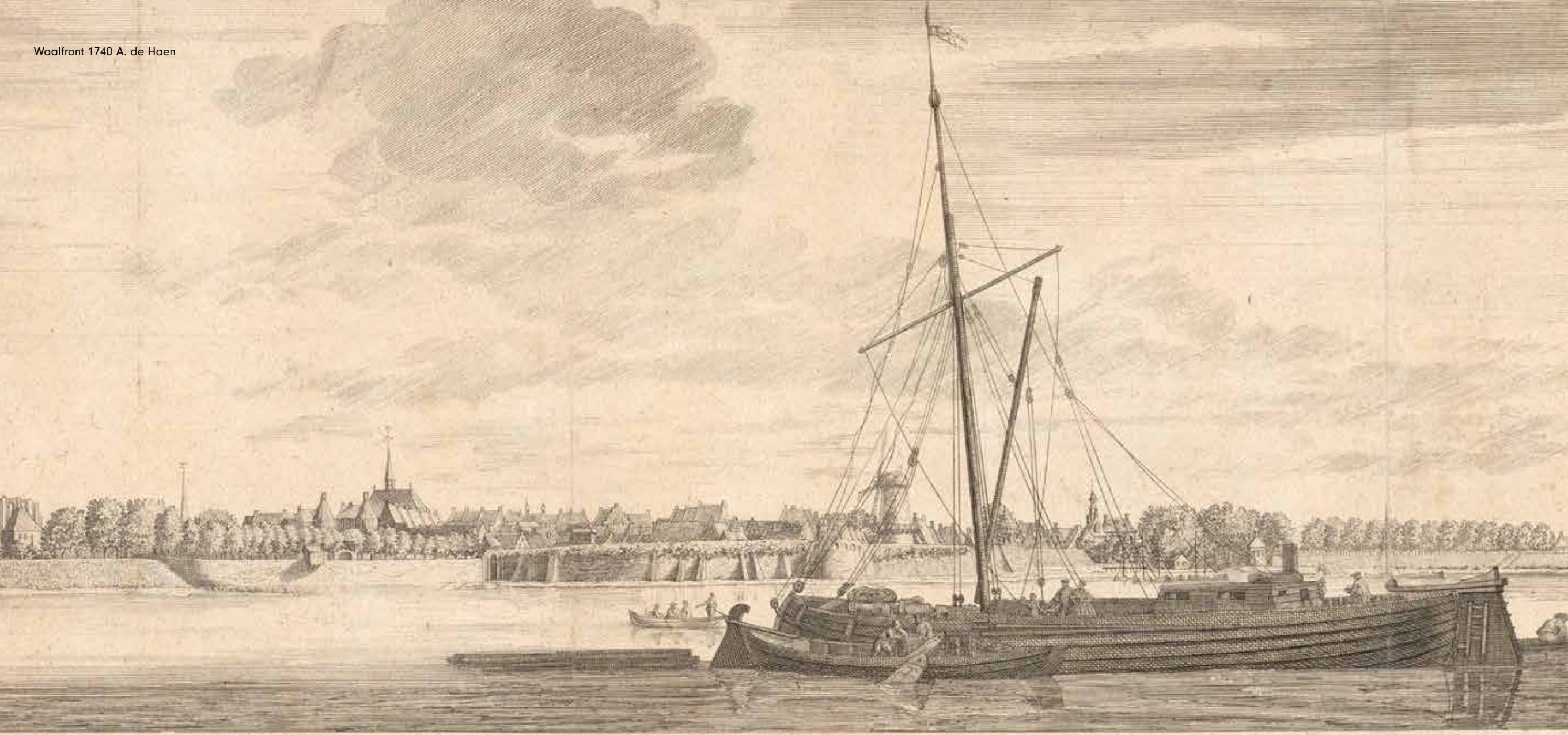
In 2022 nam Tiel deel aan de 42e 'Hanse Tagung' in Neuss.

Hanzenpenning van Tiel uit 1991

Verklaring over de Hanzegerechtigdheid van Tielse burgers, 1554

DE STAD TIEL., van de Waalkant te zien.

Tijdvak 5

**Tijd van ontdekkers en hervormers
1500 tot 1600**